

VALSTYBĖS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS IR ĮVAIKINIMO TARNYBA PRIE SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTERIJOS

Biudžetinė įstaiga, A. Vivulskio g. 13, LT-03221 Vilnius, tel. (8 5) 2310928, faks. (8 5) 2310927,
el. p. info@vaikoteises.lt.

Duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 188752021

Miesto / rajono savivaldybių administracijų
Vaiko teisių apsaugos skyriams

2016-07-11 Nr. S- 3166
Originalas paštu siunčiamas nebus

Kopija
Socialinės globos įstaigų administracijoms

METODINĖS REKOMENDACIJOS DĖL BROLIŲ IR / AR SESERŲ IŠSKYRIMO

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Tarnyba), vadovaujantis Tarnybos Nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. spalio 20 d. nutarimu Nr. 1114 „Dėl Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo“ (Nauja redakcija 2012 m. spalio 31 d., Nr.1325) 8 punktu – pagal kompetenciją užtikrina vaiko teisių apsaugą. Tarnyba siekdama nustatyto tikslo, remiantis šių Nuostatų 8.1.2 papunkčiu, teikia savivaldybių administracijų vaiko teisių apsaugos skyriams (toliau – Vaiko teisių apsaugos skyrius) metodinę pagalbą įgyvendinant vaiko teisių apsaugos priemones.

Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolė 2014 m. rugpjūčio 5 d. parengė Valstybinio audito ataskaitą Nr. VA-P-10-3-9 „Įvaikinimo organizavimas“ (toliau – Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolės ataskaita). Tarnyba, vadovaujantis Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. lapkričio 28 d. įsakymu Nr. A1-596 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės atlikto valstybinio audito 2014 m. rugpjūčio 5 d. ataskaitoje „Įvaikinimo organizavimas“ Nr. VA-P-10-3-9 nurodytų rekomendacijų įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“ priemone Nr. 5 buvo įpareigota parengti metodines rekomendacijas dėl brolių ir / ar seserų išskyrimo.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog Tarnyba pagal savo kompetenciją nėra įgaliota oficialiai aiškinti įstatymų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų ir kitų teisės aktų nuostatų. Todėl Tarnybos paaiškinimai negali būti laikomi oficialiu teisės aktų išaiškinimu, bet tik išsakyta Tarnybos nuomonė apie Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – LR CK) 3.209 straipsnio 6 dalį ir kitų susijusių teisės normų taikymą.

Tarnyba rekomenduoja brolių ir / ar seserų išskyrimą vertinti per šiuos 4 kriterijus:

- 1) Vaiko teisių ir jo teisėtų interesų prioritetinio principas – galimybės augti šeimoje užtikinimas.

- 2) Vaiko teisių ir jo teisėtų interesų įgyvendinimo principo – vaiko išklausymo ir pagarbos vaiko pažiūroms, jo nuomonės užtikrinimas.
- 3) LR CK 3.209 straipsnio 6 dalies taikymas.
- 4) Įvaikinamo vaiko parengimas įvaikinimui.

1. Dėl vaiko teisių ir jo teisėtų interesų prioritetinio principo – galimybės augti šeimoje užtikrinimo kriterijaus.

1989-11-20 Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos Vaiko teisių konvencijos (toliau – Vaiko teisių konvencija) preambulėje yra teigiama, jog vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą. Vaikui, atsižvelgiant į jo fizinį ir psichinį nebrandumą, reikia ypatingos apsaugos ir priežiūros, taip pat atitinkamos teisinės apsaugos tiek iki jo gimimo ir po jo. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. Šis konstitucinis šeimos ir vaiko globos principas detalizuojamas nacionaliniuose teisės aktuose. LR CK 3.3 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog šeimos santykių teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikoje grindžiamas prioritetinėmis vaikų teisių ir interesų gynimo apsaugos ir gynimo, vaikų auklėjimo šeimoje bei kitais civilinių santykių teisinio reglamentavimo principais.

Vaiko teisių konvencijos 21 straipsnyje nustatyta, jog valstybės dalyvės, kurios pripažįsta įvaikinimo sistemą, rūpinasi, kad pirmiausia būtų atsižvelgiama į vaiko interesus, taip pat: a) rūpinasi, kad vaikai būtų įvaikinami tik leidus kompetentingiems valdžios organams, kurie, vadovaudamiesi taikytiniais įstatymais ir nustatyta tvarka, taip pat remdamiesi visa reikalinga ir patikima informacija, nustato, kad įvaikinimas leistinas dėl vaiko statuso tėvų, giminaičių ir teisėtų globėjų atžvilgiu ir kad tuo atveju, kai reikia suinteresuoti asmenys, atitinkamai pasikonsultavę, duotų savo sąmoningą sutikimą įvaikinti; b) pripažįsta, kad įvaikinimą kitoje šalyje galima laikyti alternatyviu vaiko priežiūros būdu, jei vaiko negalima perduoti šeimai, kuri galėtų jį auklėti arba įvaikinti, ir jei neįmanoma suteikti tinkamos priežiūros toje šalyje, iš kurios vaikas kilęs; c) užtikrina, kad vaiką įvaikinant kitoje šalyje būtų suteikiamos tokios pat garantijos ir laikomasi tokių pat normų, kaip ir įvaikinimo šalies viduje; d) imasi visų reikiamų priemonių, kad įvaikinimas kitoje šalyje neleistų su tuo susijusiems asmenims gauti nepateisinamą finansinę naudą; e) padeda prireikus pasiekti šio straipsnio tikslų sudarydamos dvišalius ir daugiašalius susitarimus. Vaiko teisių konvencija yra tiesioginio taikymo ir ši aukščiau nurodyta tarptautinės teisės norma dėl įvaikinimo inkorporuota ir į Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 26 straipsnio 1 dalį. Minėtame straipsnyje nustatyta, jog likęs be tėvų vaikas turėtų sąlygas augti šeimos aplinkoje, jis gali būti įvaikinamas, o LR CK 3.209 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog įvaikinimas galimas tik vaiko interesais.

Imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai (Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnis). Paminėtina, jog Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas pripažino Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnį, kartu su kitais šios konvencijos 2, 6 ir 12 straipsniais bendruoju principu. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, kol kas nėra pateikęs kriterijų, pagal kuriuos reikėtų spręsti, kas naudingiausia vaiko interesams apskritai arba konkrečiais atvejais. Nustatant, kas naudingiausia vaikui, kaip socialinei grupei,

būtina vienodai atsižvelgti į principus, draudžiančius diskriminaciją, reikalaujančius užtikrinti visas galimybes vaikui gyventi ir sveikai vystytis bei gerbti jo nuomonę. Taip pat būtina nuspręsti, kas bus naudingiausia vaikui artimiausiu metu ir ateityje. Taigi Vaiko teisių konvencija įtvirtindama prioritetinį vaiko interesų apsaugos principą 3 straipsnyje, nustato jį užtikrinti turinčias vaiko teises, tačiau pačios geriausių vaiko interesų sąvokos neapibrėžia. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1999 m. gruodžio 31 d. nutarimo Nr. 24, 17 p. pasisakoma, jog vaiko interesai – tai pirmiausia įstatymuose numatytos vaiko teisės ir galimybė šias teises įgyvendinti konkrečioje situacijoje. Vaiko interesais laikomas sudarymas jam tokių sąlygų, kurios lemtų visapusišką ir darnią raidą, kad vaikas būtų parengtas savarankiškai gyventi visuomenėje, taip pat užtikrintų jo sveikatą, darnią fizinę ir psichinę raidą bei visuomenei priimtina auklėjimą.“ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pasisakęs dėl vaiko interesų turinio – nustatydamas vaiko interesų turinį, teismas turi vadovautis objektyviais kriterijais, kurie nulemia vaiko vystymosi raidą ir jo tapimą išsilavinusia, sveika, aukštų moralinių savybių, tvirta asmenybe, todėl teismas savo iniciatyva kiekvienoje byloje turi nustatyti konkretaus vaiko interesus. Siekiant įvertinti geriausius vaiko interesus, pirmiausiai reikia nustatyti vaiko poreikius, kurie ir yra interesų pagrindas, juos išanalizuoti surinkus informaciją apie vaiką ir jo aplinką bei įvertinti¹. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) yra nurodęs, kad vaiko geriausi interesai, atsižvelgiant į jų prigimtį ir svarbą, gali būti viršesni už tėvų, tačiau į tėvų interesus, ypač į jų teisę išlaikyti pastovų ryšį su vaiku, taip pat turėtų būti atsižvelgiama siekiant visų šalių interesų balanso. Taip pat teismas yra nurodęs, kad vaiko interesus galima suskirstyti į dvi atskiras šakas. Viena vertus, vaiko interesai reikalauja, kad būtų išlaikyti vaiko ryšiai su šeima, išskyrus atvejus, kai vaiko šeimos narių elgesys yra netinkamas. Vaiko ryšiai su šeima gali būti nutraukti tik labai išskirtinėmis aplinkybėmis, turi būti dedamos maksimalios pastangos išlaikant vaiko ryšius su šeima arba juos atkuriant. Kita vertus, vaiko interesai taip pat reikalauja, kad vaikui būtų užtikrinta saugi aplinka, todėl tėvai neturi teisės imtis veiksmų, kurie gali pakenkti vaiko sveikatai ir vystymuisi².

Pabrėžtina, jog Lietuvos Respublikos Vaiko teisių kontrolieriaus komentare „Dėl Lietuvos Respublikos ataskaitos apie Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimą Lietuvoje 2004 – 2008 metais“ pasisakoma, jog svarbiausia – vaiko interesai. Vaiko interesų pirmenybės principas nėra visa apimti įgyvendinamas praktikoje, sprendžiant su vaiku susijusius klausimus įvairiose srityse bei lygmenyse. Trūksta vaiko interesų turinio ir šio principo svarbos, reikšmės suvokimo“. Taigi konkrečiu nagrinėjamoju atveju, reikia įvardinti koks ir kame yra vaiko interesas turinio prasme, o ne apsiriboti tik jo įvardijimu.

Atsižvelgdama į išdėstytą, Tarnyba rekomenduoja atkreipti dėmesį į tai, jog vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą, o likęs be tėvų globos turėtų sąlygas augti šeimos aplinkoje, jis gali būti įvaikinimas, jeigu tai atitinka vaiko interesus, kartu su broliais ir / ar seserimis.

2. Dėl vaiko teisių ir jo teisėtų interesų įgyvendinimo principo – vaiko išklauso ir pagarbos vaiko pažiūroms, jo nuomonės kriterijaus.

¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 29 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-203/2009.

² NeulingerandShuruk v. Switzerland, no. 41615/07, judgment of 6 July 2010.

Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnyje ir LR CK 3.164 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas vienas svarbiausių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų įgyvendinimo principas – vaiko išklausymo ir pagarbos vaiko pažiūroms principas. Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnyje nustatyta, jog valstybės dalyvės garantuoja vaikui, sugebančiam suformuluoti savo pažiūras, teisę laisvai jas reikšti visais jį liečiančiais klausimais; be to, vaiko pažiūroms, atsižvelgiant į jo amžių ir brandumą, skiriama daug dėmesio. Todėl vaikui būtina suteikiama galimybė būti išklausytam bet kokio jį liečiančio teismo ar administracinio nagrinėjimo metu tiesiogiai arba per atstovą ar atitinkamą organą nacionalinių įstatymų numatyta tvarka. Pažymėtina, jog Vaiko teisių konvencijos 13 straipsnyje nustatyta, jog vaikas turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę; todėl ši teisė apima laisvę ieškoti, gauti ir perduoti bet kokio pobūdžio informaciją ir idėjas nepaisant sienų žodine: rašytine arba spausdinta forma, meno kūriniais arba kitais vaiko pasirinktais būdais. LR CK 3.164 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog kai sprendžiamas bet koks su vaiku susijęs klausimas, vaikas, sugebant suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklausytas tiesiogiai, o jei tai įmanoma, – per atstovą ir priimant sprendimą į jo norus turi būti atsižvelgta, jei tai neįmanoma, – per atstovą ir priimant sprendimą į jo norus turi būti atsižvelgta, jei tai neprieštarauja paties vaiko interesams. Sprendžiant klausimą dėl globėjo (rūpintojo) paskyrimo ar įvaikinimo, į vaiko norus turi būti atsižvelgiama išskirtinai. Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – LR CPK) 380 straipsnio 1 dalimi, priimant sprendimą turi būti atsižvelgta į vaiko nuomonę, jei tai neprieštarauja paties vaiko interesams. Šio principo laikymasis užtikrina vaiko, kaip savarankiško aktyvaus teisės subjekto, statusą aktyviai dalyvauti priimant sprendimus jį liečiančiais klausimais ir, esant reikalui, ginti savo teises. Vaikas turi būti pripažįstamas lygiaverčiu procesų, susijusių su juo, dalyviu, turinčiu teisę išreikšti savo nuomonę ir pažiūras. Atsižvelgiant į tai, kitiems asmenims kyla pareiga užtikrinti vaiko dalyvavimo teisę ir tinkamai atsižvelgti į vaiko pažiūras (nuomonę). Kiekvienu konkrečiu atveju vaiko nuomonė turi būti laikoma svarbia priemone, padedančia nustatyti ir įgyvendinti vaiko teises ir jo geriausius interesus.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas rekomendacijose dėl Vaiko teisių konvencijos 12 str. įgyvendinimo atkreipė dėmesį, kad amžius pats savaime nėra kriterijus – amžių, sprendžiant kiek svarbiomis laikytinos vaiko pažiūros konkrečiu klausimu, turi būti atsižvelgiama į du susijusius kriterijus – amžių ir brandumą. Lietuvos Aukščiausias Teismo praktikoje laikomasi nuostatos, jog vertinant vaiko norus ir skiriant tam dėmesį, turi būti atsižvelgta ne vien į vaiko amžių, bet ir į jo brandumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 11 d. nutartis, civilinėje byloje Nr. 3K-3-202 / 2014).

Kalbant apie vaiko nuomonę svarbu paminėti, kad EŽTT praktika atskleidžia, jog kuo vaikas vyresnis, brandesnis, tuo didesnės reikšmės teikiama jo pareikšto noro svarbai, priimant sprendimą dėl su vaiku susijusių klausimų³. Taigi nors galutinį sprendimą ir priima ne vaikas, jo nuomonė, noras yra vienas iš reikšmingų byloje įrodymų, vertintinas kartu su kitomis bylai svarbiomis aplinkybėmis⁴.

Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2015 m. lapkričio 18 d. „Vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumų, nustatytų Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliekamų tyrimų metu, apžvalgoje“ Nr. 5-68 ir 2015 m. lapkričio mėn. 13 d. pažymoje Nr.(6.7.-

³ Hokkanen v. Suomija, 1994 m. rugsėjo 23 d. sprendimas, § 64, 37.

⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. rugpjūčio 21 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-548-915/2015.

2015-5) PR-169 Dėl D.B., N.V. ir R. bei V.R. teisių ir teisėtų interesų pažeidimo bei netinkamo rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus tarnybinių funkcijų atlikimo“ pasisako dėl vaiko nuomonės svarbos:

– užtikrinant vaiko teisių ir teisėtų interesų įgyvendinimą būtina derinti vaiko ir suaugusio asmens požiūrius bei, priklausomai nuo vaiko amžiaus ir brandos, įvertinti jo aktyvaus dalyvavimo galimybes konkrečiu atveju. Vaiko teisinio statuso įgyvendinimas įmanomas tik esant lygiaverčiam santykiui su vaiku, akcentuojant jo dalyvavimo ir nuomonės svarbą. Iš kitos pusės, ar atsižvelgti į vaiko išsakytą nuomonę, priklauso nuo to, kiek nuomonė pagrįsta vaiko supratimu, socialine branda, gebėjimu prisiimti atsakomybę. Vaiko nuomonė gali prieštarauti vaiko interesams, todėl nors vaiko dalyvavimo principo laikymasis sukelia pareigą išsiaiškinti vaiko interesus subjektyviuoju požiūriu, galutinis sprendimas priklauso nuo objektyvių aplinkybių visumos. Sprendimas turi užtikrinti geriausius vaiko interesus, apimančius ne tik būtinas sąlygas vaiko gyvenimui, bet ir vaiko raidos bei saviraiškos galimybes ateityje.

– Vaiko teisė reikšti savo pažiūras visais jį liečiančiais klausimais yra įtvirtinta Vaiko teisių apsaugos konvencijos 12 straipsnyje. Į vaiko norą gali būti neatsižvelgiama tik tuo atveju, kai vaiko noras prieštarauja jo interesams. Vertinant vaiko norus ir skiriant tam dėmesį turi būti atsižvelgta ne vien į vaiko amžių, bet ir jo brandumą.

– Vaiko norai ir pažiūros turi būti išsiaiškinti nepriklausomai nuo jo amžiaus, svarbiausia, kad jis sugebėtų juos suformuluoti ir išreikšti. Vaiko nuomonė gali būti išreikšta žodžiu, raštu arba kitais vaiko pasirinktais būdais.

– Vaiko išklausymo tikslas – išsiaiškinti susijusius su vaiku klausimus, jo pažiūras, ir norus. Šie reikšmingi faktai padeda nustatyti vaiko interesus ir patį maksimaliausią tų interesų apsaugos būdą bylos nagrinėjimo momentu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1296/2002).

Sprendžiant klausimą dėl grupės brolių ir / ar seserų išskyrimo, svarbu įvertinti kiekvieno brolio ir / ar sesers savijautą (emocinius ir socialinius ryšius), atsižvelgiant į tarpusavio asmeninį santykį su kiekvienu broliu ir / ar seserimi bei į vaiko amžių ir brandą. Tokiu pagrindu, siekiant išsiaiškinti brolių ir / ar seserų tarpusavio asmeninį ryšį gali būti užduodami šie klausimai kiekvienam vaikui:

- Su kuriuo (-iais) broliu (-iais) ir / ar seserimi (-is) tau labiausiai patinka leisti laiką?
- Kuriam (-ies) tavo broliui (-iams) ir / ar seseriai (-ims) labiausiai patinka leisti laiką su tavimi?
- Kas žaidžia su tavimi?
- Į kurį (-iuos) brolių (-ius) ir / ar seserį (-is) tu kreipiesi, kai tu bijai ar, kai tau skauda? (jei kreipiesi?)
- Kuris (-ie) brolis (-iai) ir / ar sesuo (-erys) kreipiasi į tave, kai jis / ji bijo ar jam / jai skauda? (jei kreipiesi?) ir pan.⁵

⁵ 2013 m. Vaikų biuro Vaiko gerovės informaciniame biuletenyje „Brolių ir / ar seserų aspektai globos (rūpybos) ir įvaikinimo procese“, pasisakoma apie brolių ir / seserų tarpusavio santykių asmeninį įvertinimą. Vaikų biuras – pirmoji federalinė agentūra, kuri yra JAV vyriausybės lygmenis. Šios agentūros pagrindinis tikslas – pagerinti pasaulyje vaikų ir šeimų gyvenimus. Ši agentūra buvo įsteigta 1912 metais, o jos įkūrėjas – JAV prezidentas William Howard Taft. Vaikų biuras sprendžia tautos aktualiausias socialines problemas: globa ir įvaikinimas; nepilnamečių darbas; našlaičiai; vaikų sveikata ir poilsis; šeimos ekonominis saugumas; apleisti vaikai ir kt. <https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/siblingissues.pdf>

1993-05-29 Hagos konvencijoje „Dėl vaiko teisių apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje“ (toliau – 1993 m. Hagos Konvencija) pasisakoma, kad įvaikinama gali būti tik tada, jeigu vaiko kilmės šalies kompetentingos institucijos, „atsižvelgdamos į vaiko brandumą ir amžių, užtikrino, kad vaikas turi galimybę būti teisininko konsultuojamas ir tinkamai informuojamas dėl įvaikinimo ir dėl savo sutikimo būti įvaikintu (kai toks sutikimas reikalingas)“ ir ar „atsižvelgiama į vaiko norą ir nuomonę...“ (4 straipsnio d punktas). Taip pat pasisakoma, kad, kai reikia sutikimo, jis turi būti duodamas laisva valia ir be prievartos (4 straipsnio d punktas).

LR CK 3.215 straipsnyje nustatyta tvarka dėl įvaikinamo vaiko sutikimo. Kai įvaikinamas dešimties metų sulaukęs vaikas, būtinas jo rašytinis sutikimas. Sutikimą vaikas duoda teismui, be šio sutikimo įvaikinti negalima. Kai įvaikinamas dešimties metų nesulaukęs vaikas, jei jis sugeba išreikšti savo nuomonę, turi būti išklaustas teisme, ir teismas, priimdamas sprendimą, turi atsižvelgti į vaiko norą, jei jis neprieštarauja jo paties interesams.

Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolės ataskaitoje nustatyta, jog vienas iš Vaiko teisių apsaugos skyrių vaiko nuomonę dėl įvaikinimo išklauso tiesiogiai, taip pat, siekdamas apsaugoti vaiko interesus, dalyvauja vaiko, kurio įvaikinimo procedūros pradėtos, ir jo biologinių tėvų susitikimuose. Galimo įvaikinti vaiko tėvai prieš susitikimą su vaiku yra konsultuojami ir paaiškinama, kokiomis temomis su vaiku bendrauti nepatariama, nes tai gali sutrukdyti įvaikinimo procesui. Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolės ataskaitoje taip pat nustatyta, jog vieno iš Vaiko teisių apsaugos skyriaus manymu, globos namai manipuliavo vaiko nuomone dėl įvaikinimo ir tai vyksta ne pirmą kartą; o kitu atveju – Tarnybai paprašius Vaiko teisių apsaugos skyriaus tiesiogiai išklausti vaikų nuomonę dėl įvaikinimo, vaikai išreiškė norą būti įvaikinti, nors pirminėje informacijoje, kurią pateikė vaikų globos namai, vaikų nuomonė dėl įvaikinimo buvo neigiama. Pabrėžtina, jog Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas rekomendacijose dėl Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnio įgyvendinimo atkreipia dėmesį, kad daugelyje bylų yra interesų konflikto rizika tarp vaikų ir jų įstatyminių atstovų (tėvų, globėjų), kurie gali turėti įtakos vaiko nuomonei. Kadangi vaiko nuomonę išklauso suinteresuotas asmuo, yra didesnė rizika, kad vaikas išreiškia nuomonę ne laisva valia. Šis komitetas nurodė, jog Vaiko teisių apsaugos konvencijos 12 straipsnis nustato, kad „laisvai“ reiškia, kad vaiku negalima manipuluoti arba jį paveikti darant įtaką arba spaudimą. „Laisvai“ yra iš esmės susietas su „paties“ vaiko perspektyva: vaikas turi teisę reikšti savo pažiūras, o ne kitų.

LR CK 3.271 straipsnyje nustatyta, jog vaiko globėjas (rūpintojas) yra vaiko atstovas pagal įstatymą ir gina jo teises ir teisėtus interesus. Viena iš vaiko globėjo (rūpintojo) pareigų – spręsdamas klausimus, susijusius su vaiko interesais, bendradarbiauti su suinteresuotomis valstybės ir vietos savivaldos institucijomis. Viena iš Vaiko teisių apsaugos skyriaus pareigų, numatytų Bendruosiuose vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatuose, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-12-17 nutarimu Nr. 1983 (Nauja redakcija patvirtinta 2009-12-02 nutarimus Nr. 1953) (toliau – Bendrieji vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatai) – kai sprendžiamas kiekvienas su vaiku susijęs klausimas, Vaiko teisių apsaugos skyrius privalo užtikrinti, kad vaikas, gebantis reikšti savo pažiūras, būtų išklaustas tiesiogiai, o jeigu to padaryti neįmanoma, – per atstovą ir priimant sprendimą į jo norus būtų atsižvelgta, jeigu tai neprieštarauja paties vaiko interesams (11 p.).

Atsižvelgdama į išdėstytą, Tarnyba rekomenduoja atkreipti dėmesį į tai, jog:

1. Kiekvienu individualiu atveju, pirmiausiai vaiko atstovas pagal įstatymą, kuris gina vaiko teises ir teisėtus interesus – vaiko globėjas privalo išsamiai ir atidžiai išklausti vaiką dėl įvaikinimo, atsižvelgiant į jo amžių ir brandumą, siekiant užtikrinti geriausius vaiko interesus. Išklausančiam vaiko nuomonę dėl įvaikinimo, nebūtina prašyti pateikti vaiko nuomonę raštu (atsižvelgiant į jo amžių ir brandumą), siekiant išvengti galimo psichologinio poveikio ir neigiamų pasekmių vaiko emocinei savijautai. Vaiko nuomonė gali būti išsiaiškinama individualaus pokalbio metu vaikui saugioje aplinkoje, prašant papasakoti, kaip jis įsivaizduoja savo ateitį, apie ką svajoja, dėl ko nerimauja ir pan. Jaunesnių ar turinčių protinę negalią vaikų lūkesčius galima bandyti išsiaiškinti piešiant, žaidžiant, tačiau neužduodant atsakymą menančių klausimų. Svarbu vaiko nuomonę pateikti tiksliais vaiko pasakytais žodžiais. Taigi vaiko nuomonė gali būti išreikšta žodžiu, raštu arba kitais vaiko pasirinktais būdais.

2. Vaiko teisių apsaugos skyriams kilus abejonių dėl išsakytos vaiko nuomonės dėl įvaikinimo yra tikslinga tiesiogiai išklausti vaiką, atsižvelgiant į vaiko amžių ir brandą ir / arba per nešališką psichologą.

3. Jeigu Vaiko teisių apsaugos skyriaus ir vaikų globos įstaigos (vaiko globėjo – fizinio asmens) nuomonė dėl išsakytos vaiko nuomonės dėl įvaikinimo ir priimamo sprendimo dėl vaiko įvaikinimo skiriasi, siūloma tarpusavyje bendradarbiauti ir priimti geriausiai vaiko interesus atitinkantį sprendimą dėl įvaikinimo.

4. Vaiko nuomonė gali prieštarauti vaiko interesams, todėl nors vaiko dalyvavimo principo laikymasis sukelia pareigą išsiaiškinti vaiko interesus subjektyviuoju požiūriu, galutinis sprendimas priklauso nuo objektyvių aplinkybių visumos.

5. Vertinant vaiko norus ir skiriant tam dėmesį, turi būti atsižvelgta ne vien į vaiko amžių, bet ir į jo brandumą bei motyvus.⁶

3. Dėl LR CK 3.209 straipsnio 6 dalies taikymo kriterijaus.

LR CK 3.209 straipsnio 6 dalyje nustatyta, kad įvaikinti išskiriant seseris ir brolius leidžiama tik išimtiniais atvejais, kai negalima užtikrinti seserų ir brolių gyvenimo kartu dėl jų sveikatos arba kai dėl įvairių aplinkybių seserys ir broliai jau buvo išskirti, ir nėra galimybių užtikrinti jų gyvenimo kartu. Civilinės teisės doktrinoje (LR CK komentaras, trečioji knyga, Šeimos teisė) pasisakoma apie dvi išimtis įtvirtintas LR CK 3.209 straipsnio 6 dalyje. *Pirmoji išimtis, kai negalima užtikrinti seserų ir brolių gyvenimo kartu dėl jų sveikatos, ir antroji išimtis, kai dėl įvairių aplinkybių seserys ir broliai jau buvo išskirti ir nėra galimybių užtikrinti jų gyvenimo kartu.*

Pirmoji išimtis apima du vaiko interesų aspektus: pirma, išlaikyti artimus šoninės linijos giminystės ryšius, antra – vaiko sveikatą. Taigi įvaikinimu siekiama išlaikyti esamus šoninės linijos giminystės ryšius su artimaisiais giminaičiams – broliams ir seserimis. Todėl laikantis šios nuostatos galima įvaikinti brolius ir seseris kartu. Kai broliai ir seserys gyvena kartu, palaiko glaudžius ryšius ir kiek įmanoma tarpusavyje bendrauja, įsivaikinti vieną iš jų leidžiama įvaikinamajam turint didelių sveikatos problemų, kurias gali padėti išspręsti tik įvaikinimas (pvz., reikalingos sudėtingos

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. rugpjūčio 21 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-548-915/2015. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 30 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-255/2013. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 26 d. nutartis Nr. 3K-3-269/2013.

operacijos ar ypatinga priežiūra, kurią gali suteikti tik konkretūs įvaikintojai), o įvaikintojai nepajėgūs išauginti ir išauklėti dar kelių įvaikinamojo brolių ir seserų. Tada vaikų, kuriuos galima įvaikinti vienus ir nėra galimybės įvaikinti visus kartu, interesai būti auklėjamiems ir auginamiems šeimoje yra laikomi svarbesniais už brolių ir seserų interesą išsaugoti šoninės giminytės linijos ryšius. Vieno ar kelių vaikų interesas išsaugoti šoninės giminytės linijos ryšius negali būti laikomas svarbesniu už kito vaiko interesus, jei jam yra galimybė sveikam ir būti auklėjamam šeimoje.

Antroji išimtis – tai atvejai, kai broliai ir seserys jau išskirti ir nėra galimybės užtikrinti gyvenimo kartu. Išskyrimą gali lemti ir vieno iš brolių ar seserų sveikatos būklė, *taip pat kitos aplinkybės*. Pavyzdžiui, vaiko tėvai turi kelis vaikus, kurių patys neaugina, vaikai yra gimę skirtingu laiku, dėl to jų amžius yra skirtingas ir dar negimus paskutiniems pirmieji jau buvo įvaikinti. Tokiu atveju, vaikų atstovas pagal įstatymą gali būti skirtingas, ir vaikai gali būti įvaikinti skirtingų įvaikintojų, o jeigu pirmieji (vaiko atstovas pagal įstatymą – fizinis asmuo) nepajėgia globoti (rūpintis), ar antrieji – įvaikinti daugiau vaikų. Kitas atvejis, kai tėvams gimsta vaikas, ir yra duomenų, jog tėvai taip pat nevykdys savo asmeninių ir turtinių teisių pareigų, o pirmajam, augančiam globos įstaigoje, jau likę nedaug laiko iki pilnametystės ir panašiai. Dėl kai kurių tėvų nepastovaus gyvenimo būdo gali būti, jog vaikai auga skirtinguose vaikų namuose, vaikų yra daug (pvz., penki ar aštuoni) ir juos visus kartu įvaikinti bei sujungti, kad jie galėtų gyventi kartu, kartais neįmanoma nepažeidžiant kurio nors jų interesų. Todėl tokiais atvejais būtina sudaryti galimybę įvaikinti vieną ar kelis vaikus iš brolių ir seserų, kad nebūtų pažeisti jų interesai būti auginamiems ir auklėjamiems šeimoje.

Pabrėžtina, jog sprendžiant klausimą dėl brolių ir seserų išskyrimo, būtina išsiaiškinti ir vaikų norus išskyrimo klausimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje V. G. v I. G. bylos 3K-3-659/2004).

Vienas iš Vaiko teisių apsaugos skyriaus uždavinių, numatytų Bendruosiuose vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatose – bendradarbiauti su valstybės, savivaldybės institucijomis ir įstaigomis, nevyriausybinės organizacijomis ir bendruomenės vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos klausimais (6. 5 p.), o viena iš numatytų funkcijų – konsultuoti tėvus, globėjus, įtėvius, pedagogus, socialinius darbuotojus, kitus fizinius bei juridinius asmenis ir pačius vaikus jų teisių apsaugos, globos (rūpybos), įvaikinimo ir teisės pažeidimų prevencijos klausimais.

Atsižvelgdama į išdėstyta, Tarnyba rekomenduoja atkreipti dėmesį į šiuos aspektus, taikant LR CK 3.209 straipsnio 6 dalies nustatytas išimtis:

1. Kiekvienas atvejis dėl brolių ir / ar seserų išskyrimo turėtų būti nagrinėjamas individualiai, vadovaujantis vaiko geriausių interesų principu.

2. Sprendžiant klausimą dėl brolių ir / ar seserų išskyrimo turi būti išsiaiškinama vaiko nuomonė, atsižvelgiant į jo amžių ir brandą.

3. Jeigu Vaiko teisių apsaugos skyriui kyla abejonės dėl brolių ir / ar seserų išskyrimo, jų tarpusavio emocinio ryšio, *siūloma organizuoti vaikų tarpasmeninį psichologinį įvertinimą pasitelkiant, šiuo atveju, nešališką psichologą*.

4. Jeigu Vaiko teisių apsaugos skyriaus ir vaiko atstovo pagal įstatymą – vaiko globėjo (rūpintojo) nuomonė dėl brolių ir / ar seserų išskyrimo skiriasi, siūloma tarpusavyje bendradarbiauti (vaiko teisių apsaugos funkcijos tinkamas įgyvendinimas konkrečioje savivaldybėje priklauso nuo *komandinio įvairių institucijų ir / ar specialistų (susijusių ir nesusijusių pavaldumo santykiais)*

darbo, kuriame pagrindinis vaidmuo tenka vaiko teisių apsaugos skyriui) ir priimti geriausiai vaiko interesus atitinkantį sprendimą.

5. Jeigu yra brolių ir / ar seserų grupė, ir iš jų vieno ar kelių vaiko (-ų) sveikatos būklė yra sunki, gali būti sprendžiamas klausimas taikant LR CK 3.209 str. 6 d. išimtį dėl brolių / seserų skyrimo, atsižvelgiant į jų visų sveikatos būklę.

6. Jeigu yra brolių ir / ar seserų grupė, iš kurių yra vienas vaikas ar keletas vaikų yra vyresni (pvz. virš 16 metų amžiaus vaikas ir 3 metų amžiaus vaikas ar jaunesnis ir kt.), manytina, jog mažamečio vaiko prioritetas yra augti šeimoje, mažamečio vaiko poreikiai skiriasi nuo jau paaugliu tapsiančiu jo brolio ir / ar sesers, be to vyresnieji netrukus išeis iš vaikų globos įstaigos, šiuo atveju, manytina, jog gali būti sprendžiamas klausimas dėl mažamečio vaiko išskyrimo nuo paauglio brolio ir / ar sesers, įvertinus ir objektyvias kitas turimas aplinkybes, pvz. vyresniojo brolio ir / ar sesers ketinimus globoti, vaikų tarpusavio emocinį ryšį ir pan.

7. Jeigu brolių ir / ar seserų, kuriems yra suėję daugiau nei 10 metų arba jaunesni nei 10 metų, kurie pagal brandą, nepaisant jų amžiaus išreiškia, jog nesutinka būti įvaikinami ir nesutinka dėl jaunesnio, pvz. 3 metų amžiaus brolių ir / ar seserų įvaikinimo (arba tokios amžiaus vaiko, kuris nesugeba išreikšti savo nuomonės pagal brandą dėl įvaikinimo), siūloma organizuoti Vaiko teisių apsaugos skyriui kartu su vaiko atstovu pagal įstatymą – vaiko globėju, brolių ir / ar seserų tarpasmeninį psichologinį įvertinimą (įvertinti kiek laiko broliai ir / ar seserys gyvena kartu vaikų globos įstaigoje, kokia yra mažamečio sveikatos būklė, ar būtų galimybė mažamečiui rasti šeimą), pagal poreikį pasitelkti ir nešališką psichologą, priklausomai nuo susiklosčiusios situacijos.

8. Jeigu įrašius vaiką, likusį be tėvų globos į Galimų įvaikinti vaikų sąrašą, Vaiko teisių apsaugos skyrius ir vaiko atstovas pagal įstatymą – vaiko globėjas, priėmė sprendimą neišskirti brolių ir / ar seserų dėl objektyvių aplinkybių (tarpasmeninis psichologinis ryšys tarp brolių ir / ar seserų, sveikatos būklė gera, išsakyta vaikų nuomonė pagal amžių ir brandą ir kt.), tačiau vėliau pasikeitus šioms objektyvioms aplinkybėms, Vaiko teisių apsaugos skyriui ir vaiko atstovui pagal įstatymą – vaiko globėjui priėmus sprendimą dėl brolių ir / ar seserų išskyrimo nedelsiant informuoti Tarnybą ir nedelsti iki tol kol Tarnyba kreipsis dėl galimybės brolius ir / ar seseris išskirti, sprendžiant klausimą jau dėl ikiteisminės tarptautinio įvaikinimo procedūros.

9. Pabrėžtina, jog galutinis sprendimas dėl brolių ir / ar seserų išskyrimo priklauso nuo išsiaiškintų objektyvių aplinkybių visumos.

4. Dėl įvaikinamo vaiko parengimo įvaikinimui kriterijaus.

Įvaikinimas yra vienas iš būdų patenkinti šeimos neturinčio vaiko poreikius augti aplinkoje, suteikiančioje galimybes jam visapusiškai vystytis ir tapti savarankišku suaugusiuoju. Tarptautinės socialinės tarnybos (International Social Service) 2005 m. vasario mėn. parengtame Tarptautinių konvencijų dėl vaikų apsaugos įgyvendinimo vadove pasisakoma, jog vaiko, kuriam reikalingas įvaikinimas, gyvenime visuomet yra traumų ir sunkių gyvenimo aplinkybių, kurias vaikui teko patirti, ne visuomet sulaukiant pakankamos pagalbos, o kartais ir išvis nesulaukiant. Įėjimas į naują šeimą iš esmės vaikui atrodo kaip praradimas tos padėties, kurioje jis yra dabar, ir tai, o būtent nesaugumas, jį gali gąsdinti. Tokiam vaikui reikia padėti suprasti, kad įvaikinanti ji šeima siūlo pastovų ir saugų gyvenimą ir jausmus jo atžvilgiu, ir kad įvaikinimas gali padaryti jo gyvenimą žymiai geresnį. Tarptautinė socialinė tarnyba (International Social Service) taip pat rekomenduoja

parengti įvaikinamam vaikui „*Gyvenimo knyga*“, kuri turėtų būti kaip įrankis sėkmingam vaiko palydėjimui į šeimą ir kuri lydės vaiką visą gyvenimą ir turės įtakos savo kilmės tapatumui.

2002 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos Įgyvendinimo vadove nurodoma, kad „asmeniniai daiktai yra pagrindinis teisės į privatumą elementas ir būtinas psichologinei nepilnamečio gerovei. Visiškai pripažintina ir gerbtina kiekvieno nepilnamečio teisė turėti asmeninių daiktų ir tam tikrą vietą jiems laikyti...“. Taigi atsižvelgiant į minėtą įtvirtintą nuostatą, Tarnyba 2015-08-28 raštu Nr. TGS-3466 pateikė socialinės globos įstaigų administracijoms išaiškinimą dėl įvaikintų vaikų išleidimo pas tėvius.⁷ Tarnyba pabrėžė, jog siekiant užtikrinti geriausius vaiko interesus, organizuojant be tėvų globos, likusio vaiko, įvaikinimo procedūrą Lietuvos Respublikos piliečiams ir užsieniečiams, įvaikintą vaiką *būtina* išleisti pas tėvius su jam priklausančiais asmeniniais daiktais (žaislai, nuotraukos, knygos, drabužiai bei avalynė ir pan.), kurie yra reikalingi užtikrinti psichologinę nepilnamečio gerovę.

Paminėtina, jog Tarnyba įgyvendindama Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. spalio 31 d. nutarimu Nr. 1193 patvirtintos Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007 – 2012 metų planą, pagal Vaikų laikinosios globos namai „Atsigręšk į vaikus“ parengtą mokymų programą „Vaikų globos institucijų darbuotojams dėl vaikų paruošimo globai ir įvaikinimui“ 2011 m. ir 2012 m. apmokė miesto / rajono socialinių globos įstaigų komandas. Jos buvo apmokytos socialinės globos institucijų specialistams žinių ir įgūdžių, reikalingų tiesioginiame darbe su vaikais, ruošiant pastaruosius globai šeimoje ar įvaikinimui. Mokymu metu taip pat buvo siekta keisti esamą požiūrį ir formuoti pozityvias socialinės globos įstaigoje dirbančių darbuotojų nuostatas į vaiko globą šeimoje ir įvaikinimą.

Atsižvelgdama į išdėstytą, Tarnyba rekomenduoja atkreipti dėmesį į tai, jog:

Vaikų laikinosios globos namų „Atsigręšk į vaikus“ mokymų programoje buvo išskirti 3 pagrindiniai vaiko, likusio be tėvų globos, ruošimo perėjimui į naują šeimą etapai:

I etapas. Visi vaikai, patekę į vaikų globos namus išgyvena netektį. Svarbiausiais darbas, kurį turi atlikti vaikų globos namų darbuotojai, yra tokių vaikų saugumo užtikrinimas, informacijos jiems suteikimas, krizės įveikimas bei kontaktinio asmens vaikui paskyrimas. Siekiant šių tikslų, kartu su vaiku kuriama jo „*Gyvenimo knyga*“ t. y. vaiko gyvenimo istorija. Tarptautinė socialinė tarnyba atkreipia dėmesį, jog „*Gyvenimo knyga*“ – yra vaiko gyvenimo istorijos knyga, apimanti reikiamą informaciją apie vaiko kilmę, jo nuotraukas ir pan. Prie šios knygos gali būti pridedami ir asmeniniai daiktai ir / ar suvenyrai, kurie yra brangūs vaikui ir kurį jį lydės visą gyvenimą.

II etapas. Įvertinus vaiko galimybę grįžti į biologinę bei jo gebėjimus įveikiant netektį ir prisitaikant gyventi institucijoje, pradedama svarstyti nepilnamečio įvaikinimo ar globos šeimoje galimybę, kuri prasideda nuo vaiko lūkesčių identifikavimo bei globos ar įvaikinimo idėjos pristatymo.

III etapas. Įvertinus situaciją dėl vaiko pasirengimo perėjimui į kitą šeimą, vaikas supažindinamas su nauja šeima ir, sėkmingai vystantis naujam vaiko ir šeimos ryšiui, nepilnametis ruošiamas atsisveikinimo procesui bei numatomam ryšių palaikymui po persikėlimo.

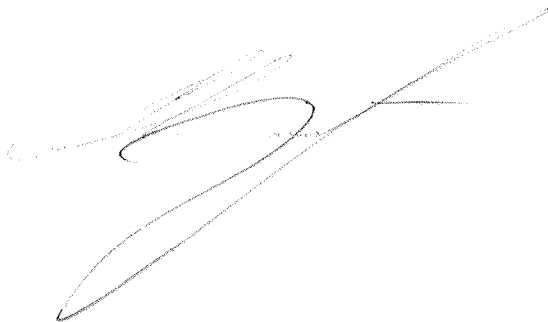
⁷ Susipažinti su Tarnybos 2015-08-28 raštu Nr. S-3466 galite internetiniame puslapyje www.vaikoteises.lt, šiuose pateiktuose nuorodose:

http://www.vaikoteises.lt/lt/informacija_skyriams/metodines_rekomendacijos/

http://www.vaikoteises.lt/lt/vaiku_globos_istaigos/metodines_rekomendacijos/

Pabrėžtina dar kartą, jog įvaikintą vaiką *būtina* išleisti pas tėvius su jam priklausančiais asmeniniais daiktais (žaislai, nuotraukos, knygos, drabužiai bei avalynė ir pan.), kurie yra reikalingi užtikrinti psichologinę nepilnamečio gerovę, vadovaujantis nacionaliniais ir tarptautiniais teisės aktais.

Direktorė

A handwritten signature in black ink, consisting of several fluid, overlapping loops and a long horizontal stroke extending to the right.

Alina Jakavonienė

Oksana Pedaniuk, tel. (8 5) 213 79 92, el. p. oksana.pedaniuk@vaikoteises.lt